

Matjaž Geder: Dve šoli

Galerija Doma kulture Gornja Radgona, 7. februar – 8. marec 2024

Avtor: Marjeta Ciglencečki

Številka: 79/2024

Datum: 21.03.2024

Licenca: CC BY-NC-ND 4.0

Matjaž Geder (rojen 1976) je leta 2002 diplomiral na Oddelku za likovno umetnost na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. V njegovi diplomski listini piše, da je dosegel naziv profesorja likovne umetnosti. Sam večkrat poudari, da ni akademski slikar, pač pa likovni pedagog. Gederjeva izjava izraža bistvo njegovega ustvarjalnega kreda. Prav v tesni prepletenosti pedagoškega in ustvarjalnega dela je zasidrana sporočilna moč njegovih grafik. O uspehu njegovega grafičnega dela pričajo sezname samostojnih in skupinskih razstav pa tudi lepa bera nagrad, ki jih je prejel zanje,^[1] nagrade pa prejemajo tudi njegovi učenci na različnih prireditvah otroške likovne ustvarjalnosti. Hkrati kaže opozoriti na odlike študijskega programa likovne pedagogike na mariborski pedagoški fakulteti, na kateri je diplomirala vrsta odličnih ustvarjalcev. Tudi Matjaž Geder opisuje svoja mariborska študijska leta kot nadvse plodna.

Naslov razstave *Dve šoli* je poveden. Po eni strani stvarno opisuje sodobno slovensko osnovno šolstvo, ki v učnih programih krči ure likovne vzgoje, kar otroke prikrajša za čas, ki bi bil posvečen prepotrebni sproščeni kreativnosti. Večina učiteljev mora poučevati na dveh, nekateri celo na treh šolah, da izpolnijo službene obveznosti in si zagotovijo polno plačo. Matjaž je zaposlen na Osnovni šoli dr. Antona Trstenjaka Negova in na Osnovni šoli II v Murski Soboti. Razdvojenost med dve ustanovi zagotovo ni v korist pedagoškemu poslanstvu, bremeni pa tudi umetnikovo lastno grafično dejavnost. Naslov razstave pa si je mogoče razlagati tudi simbolno. Šola je lahko življenjska, lahko je razmerje med starši in otroki, lahko se nanaša na vzornike iz sveta slikarstva, pomislimo na vzajemnost med učiteljem in učencem in še bi se našle primerjave. Opozorimo le na antično zgodbo o Dedalu in Ikaru, ki ni sledil očetovim navodilom, neubogljivost pa plačal z življenjem. Geder je Ikarovo tragedijo izpostavil že na svojih prejšnjih razstavah. Tisto v Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici na Krki je celo poimenoval *Na krilih*, avtorica spremne študije Kristina T. Simončič pa je svoje besedilo nasloвила *Leteti preblizu sonca*.^[2] Na Gederjevi zadnji predstavitvi v Kulturnem domu v Gornji Radgoni je bila tesna in čustvena vez med učiteljem in učenci jasno razvidna. Matjaž je k delu na lastnih grafikah nekajkrat pritegnil hčerko, ki je temačnim kompozicijam dodala barve (*Noč – ko ...!*, 2014/2022) in jih tudi vsebinsko osmislila (*Panj komentarjev*, 2014/2022). V razstavišču kulturnega doma je ob svojih razstavil še snopič likovnih del, naslovljenih *Novice in vest*, s katerimi so osnovnošolci razprli nekaj najtežjih poglavij, ki jih spremljajo v občutljivem sestopanju iz otroštva v mladostno obdobje, česar so se na mentorjevo pobudo lotili s kolaži v načinu rumenega tiska, stripi in risbami.



Matjaž Geder, Noč – ko ...!, 2014/2022 (Ana in Matjaž), monoprint, papir, 39 x 29,2 cm (foto: arhiv Matjaža Gederja)

Ob razstavi je izšel katalog z besedilom Brede Škrjanec, [3] zanimiv pa je tudi pogovor, ki ga je imel avtor na radiu Agora. [4] Na prvi notranji strani kataloga je objavljen citat iz knjige jungovskega analitika Edwarda F. Edingerja z naslovom *Jaz in arhetip*, [5] ki se dotika danes zelo aktualnega vprašanja o permisivni vzgoji, ki spodbuja »otrokove spontanosti ter vzdržuje njegove stike z izvorom življenjske energije«, in njenem nasprotju, disciplini, ki postavlja »stroge meje vedénja [ter] ruši istovetenje jaza s sebstvom«. Citat se konča: »Med permisivnostjo in disciplino ni izbire – sta par nasprotij in morata delovati skupaj,« s čimer je Geder ponazoril srž problematike sodobnega šolskega in domačega vzgojnega sistema.

Geder svoje grafike imenuje monoprinti; so unikati, rezultat več tehnik, ki jih avtor na istem listu dograjuje in stopnjuje, da nastane več interpretacijskih plasti. Breda Škrjanec je v katalogu tehnološki postopek opisala, da so nekateri segmenti bližje slikarstvu kot grafiki, končni rezultat pa da je še najbolj podoben kolažiranju. [6] Geder nima kakšnega posebej opremljenega ateljeja; tudi iz tega razloga mora tehnološke procese prilagajati možnostim. V naboru raznolikih pristopov se znajdejo tudi preproste tehnike, kakršne uporabljajo otroci pri likovnem pouku, kar dokazuje, da se Geder pri ustvarjanju prilagaja svojemu pedagoškemu poslanstvu (bolje bi bilo reči, da se pri njem navdihuje), ne le v vsebinskem, pač pa tudi v tehnološkem pogledu. Zadnjega pa ne smemo razumeti v smislu poenostavljanja, prav nasprotno. Druga na drugo naložene in delno prekrivajoče se plasti morda res ustvarjajo vtis improvizacije, a kakor je ugotavljal že Božidar Zrinski, je improvizacija le nadgradnja skrbno premišljenega načrta. [7]

Na Gederjevih grafičnih listih se pojavljajo podobe predmetov, katerih simbolni pomen je v zgodovini umetnosti dobro znan, avtor pa jih je vpletel v lastne zgodbe oziroma jim je pripisal nove pomene. Ker je pedagoško delo njegov bistveni vzgib in navdih, se ne smemo čuditi, da so to večinoma značilni šolski pripomočki. Posebno pozornost zahtevajo odtisi šolskih klopi, na katere šolarji vrezujejo in vpisujejo svoja imena ter najrazličnejša sporočila, ki se na grafičnih listih odrazijo v zrcalni obliki. Odtisnjene ploskve šolskih miz so praviloma osnovna površina celotnega

grafičnega lista, na katero avtor nalaga naslednje gradnike kompozicije. V večini primerov so te temeljne površine grafičnega lista obarvane zeleno, v čemer smemo videti simboliko novega življenja, mladosti, zelena pa je v naš spomin zaradi zelenih tabel zapisana tudi kot značilna »šolska« barva. V Gederjevi ikonografiji se v večjem številu pojavljajo papirnata letala, ki jih je mogoče razumeti na različne načine. Pred nekaj leti jih je na razstavi v Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici na Krki umestil v razstavišče tudi kot instalacijo. Izdelani iz karirastih listov, iztrganih iz zvezkov, in opremljeni z odtisi tablic s tabletami so delovali kot bombniki, ki med mlade odmetavajo farmakološko omamo. Ploščice s tabletami proti tesnobi, pogost Gederjev motiv, zaznamujejo sodobne mladostnike, ki se v brezperspektivnem družbenem ozračju v vedno večjem številu zatekajo k tovrstnemu reševanju svojih težav, izgubljajo pa odrešujoče osebne stike. [8]

V osnovi preprosta obrisna linija papirnatih letal Matjaža spominja na portretni profil pokojnega očeta, ki je bil nadvse navezan na rodno Goričko. S slovesom od očeta je povezana grafika iz leta 2019 (*Domotožje / Očetu Eriku*). Mrežasta struktura je podlaga za kompozicijo, ki jo preletavata dve papirnati letali in po kateri so razsuti temni bršljanovi listi, večni simboli nesmrtnosti. Ob spodnjem robu so odtisnjene podobice šolskih klopi, kakršne so bile v rabi v preteklosti: delovna miza in klop za sedenje sta povezani v en pohištveni kos. Matjažu so šampiljke predale učiteljske kolegice; našle so jih v šoli v Murski Soboti, kjer so jih nekdaj verjetno uporabljali za nagrajevanje prizadevnih učencev. Gederja so podobice šolskih klopi spomnile na lesene krste; s povečavo odtisa s šampiljke je prekril celotno površino lista in se v nekoliko utišanih linijah poslovil od preminulega očeta. Podobno je razmišljal Robert Inhof, ki je v šampiljkah prepoznal lebdeče sarkofage in plovila, spomnile pa so ga tudi na Noetovo barko s freske Paola Uccella v florentinski cerkvi Santa Maria Novella z upodobitvijo Vesoljnega potopa (1450). [9] Inhof tudi šolsko mizo, zaznamovano z grafiti učencev, prepozna kot Noetovo barko, torej prostor, kamor učenci odložijo vse tisto, kar želijo rešiti pred potopom. To zdaj niso več živali iz biblijske zgodbe, pač pa misli učencev. Šampiljke s podobnicami šolskih klopi so se na Gederjevih grafikah po Inhofovi interpretaciji spremenile v pomnožene Noetove barke, jate osebnih želja in upov mladeži, ki jih je Geder zmogel ujeti na papir.

Dandanašnji so otroci za pridnost nagrajeni z odtisi čebelic; posute so po številnih Gederjevih grafikah. Nekatere šampiljke so že popolnoma izrabljene, denimo podobo neutrudne nabiralke medu komaj še razločimo. Tudi podoba metulja je pogosta, vedno znova predstavljena v ostrih linijah, kot da bi imeli opraviti s kovinskim pečatnikom. In potem so tu še muhe. Povečane realistične podobe teh nadležnih živali prepričajo z žametno strukturo teles in prosojnih kril, hkrati pa obvladujejo kompozicije – odvrtno so, avtor pa, kot da se jih ni in ni mogel znebiti.

Na Gederjevih grafikah se znajdejo tudi odtisi rok, celo bosih nog in značilnega vzorca gumijastih podplatov športnih čevljev, prepoznamo celo iztepač za preproge, s kakršnim so svojčas kaznovali poredneže (*Paranoja in milost / 1. korak*, 2023). Vsebinsko zelo »šolska« je grafika s štirimi odtisi matrice s podobo kavne skodelice, ki nastopa v več barvah in v različnih legah (*Dve ...*, 2024). To je najbolj običajna skodelica konične oblike s polkrožnim ročajem, na dnu katere je slutiti še nekaj tekočine. Čeprav kavna skodelica zlasti med starejšimi sproži spomine na znamenito Cankarjevo črtico, jo avtor opisuje drugače – kot eno najbolj pogostih pomagala, da se po kratkem premoru v ritmu šolskega urnika in skorajda obrednem pitju poživila zmoremo pognati k novi delovni nalogi. Kolažirana kompozicija sloni na slepem reliefnem odtisu krožne žage, kar oživi spomin na neprijeten in rezek zvok, ki bega um.



Matjaž Geder, Domotožje (Očetu Eriku), 2019, monoprint, papir, 93 x 122 cm (foto: arhiv Matjaža Gederja)



Matjaž Geder, Slovo, 2019, monoprint, papir, 82 x 119 cm (foto: arhiv Matjaža Gederja)



Matjaž Geder, Dve ..., 2024, monoprint, papir, 100 x 70 cm (foto: arhiv Matjaža Gederja)

Ni mogoče spregledati, da v grafikah Matjaža Gederja prevladuje mračno razpoloženje, četudi ga občasno preglasijo vedre barve ali celo kanček humora. Geder v pogovorih navaja dva mojstra, svoja vzornika, ki sta velik del svojih opusov posvetila podobam smrti: Francisca Goya in Jožeta Tisnikarja. Na 43. listu iz Goyeve serije *Los Caprichos* (1796/97) piše: »Fantazija, ki jo zapusti razum, ustvarja nemogoče pošasti: razum, združen s fantazijo, pa je mati

umetnosti in izvor njenih čudežev.« Geder je zapis skupaj s citatom iz že omenjene Edingerjeve razprave postavil na uvodno stran razstavnega kataloga. Omenjena Goyeva grafika je sicer naslovljena *Ko razum spi, se rojevajo pošasti*. Nekoliko preobrnjena Goyeve besede je Geder večkrat uporabil za naslove lastnih del (na primer *Ko razum spi, se rojevajo ... (po F. Goyi)*, 2019). Matjaž je strasten bralec in upošteva besede kot pomembno vez z opazovalci likovnih del. Spoštovan vzornik mu je tudi Jože Tisnikar. Značilno silhueto Tisnikarjevega krokarja prepoznamo na več njegovih grafikah, ena od njih je naslovljena *Selfi s svetom obujenih mrtvecev* (2017). Naslov zanjo si je izposodil pri Nebojši Tomaševiću, čigar besedilo v monografiji o Jožetu Tisnikarju iz leta 1978, pravo literarno mojstrovino, posebej ceni.^[10] Pa tudi sicer je med Gederjevimi grafikami najti sklice na nekatere starejše umetnike. Pogosto si v spomin priključuje vrhunsko in tudi skrivnostno delo iz zapuščine italijanskega slikarja Caravaggia z naslovom *Amor vincit omnia* (Ljubezen premaga vse) iz let 1601/1602. Nagajivi Kupido na baročni sliki s široko razprtimi krili v skoraj razvratni pozi, stoječ nad simboli umetnosti in znanosti, v desnici drži rdečo in črno puščico; prva ljubezen vname, druga jo ugasne. S podobo *Ain't no Cure for Love* (2024), ki sta jo navdihnili Caravaggiev Kupido in znana pesem Leonarda Cohena, je Matjaž Geder sklenil razstavo. Sporočilo o zmagoslavju ljubezni je odrešujoče.



Matjaž Geder, *Ain't no Cure for Love* (po Caravaggiu in L. Cohenu), 2024, monoprint, papir, 100 x 70 cm (foto: arhiv Matjaža Gederja)

OPOMBE IN VIRI

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur (P6-0061), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

¹ Več o Matjažu Gederju: <https://matjazgeder.com/> (4. 3. 2024).

² Kristina T. SIMONČIČ, Leteti preblizu sonca, v: *Na krilih. Matjaž Geder*, Galerija Božidar Jakac, Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki 2019, str. 3-7.

3 Dve šoli. Matjaž Geder, Galerija Doma kulture Gornja Radgona, Gornja Radgona 2024 (avtorica besedila Breda Škrjanec).

4 Ausstellung. Razstava Dve šoli Matjaža Gederja, <https://cba.media/652179> (27. 2. 2024).

5 Edward EDINGER, *Jaz in arhetip. Individuacija in religijska funkcija psihe*, Ljubljana 2004, str. 22.

6 Breda ŠKERJANEC, Dve šoli, v: *Dve šoli* (op. 3), s. p.

7 Božidar ZRINSKI, Priprave na improvizacijo, v: *Matjaž Geder. Priprave na improvizacijo*, Mednarodni grafični likovni center, Ljubljana 2018 (razstavna zloženska).

8 SIMONČIČ 2019 (op. 2), str. 4.

9 Robert INHOF, Enkratne stiske. Monotipije Matjaža Gederja, *Likovne besede*, št. 104, 2016, str. 45.

10 Nebojša TOMAŠEVIĆ, *Tisnikar. Svet obujenih mrtvecev*, Ljubljana 1978.